

לרגל המצב *

מאמר א'

ערב סוכות תשל"ד

[מח"ס 1234567]

ברכות דף ס"ג כל המרפה עצמו מדברי תורה אין בו כח לעמוד בעת צרה וכו'. הרי שהכח לעמוד בעת צרה, הוא, חיזוק בלימוד התורה. ועל בני הישיבה מוטל חיוב זה ביותר. ובבין הזמנים שהוא זמן של רפיון צריך חיזוק גדול בעת צרה זו. ועל האברכים לומר לנשותיהם מאמר חז"ל (ברכות י"ז וסוטה כ"א) ששאלו, הני נשי במאי קזכיין? הגם שיש להם מצות ומעשים טובים הרבה, אין להם זכות קיום כלל בלי לימוד תורה גם בזמן הרגיל, וקו"ח בעת צרה זו.

[מח"ס 1234567]

ותרצו כגמ' שם דזכות קיומם הוא במאי דנטרן לגבריהו עד דבאין מבית תלמודם ומוליכין בניהם לתלמוד תורה. וזאת עליהם להודיע לנשותיהם שזכות קיומן הוא, בהשתתפות בלימוד תורה של בעליהן כמו שנתבאר, ובפרט בעת צרה כזאת.

[מח"ס 1234567]

ואמרו ז"ל דכשמצא המן הרשע את מרדכי הצדיק לומד עם בני ישיבתו הלכות מגהת העומר, אמר למרדכי, עומר שלכם דחה עשרת אלפים שקלים שלי, הרי שגם המן הרשע ידע שהצלת ישראל היא ע"י לימוד התורה.

ובעירובין דף ס"ג אמרו ז"ל דכשבא המלאך וחרבו שלופה בידו אל יהושע (וברש"י שם דחרבו שלופה מורה על פודענות) שאל אותו יהושע על איזה חטא בא על ביטול תורה או על ביטול התמיד שלא הביאו, ענה לו המלאך, "עתה באתי" על חטא של ביטול תורה בא. וברש"י שהיו עסוקין במלחמה ביום ולא היה להם עת לעסוק בתורה אלא בלילה, מיד וילן יהושע בלילה החזק בתוך העמק וא"ר יוחנן מלמד שלן בעומקה של הלכה, לא סתם לימוד תורה אלא בתוך העמק של לימוד תורה. עומקה של הלכה", וזהו שהצילם מחרבו שלופה בידו של המלאך כמו שנתבאר. זהו העצה הראשונה בעת צרה הזאת.

[מח"ס 1234567]

והעצה השניה היא תפילה, שהרי כתיב במלחמת מדין שתי פעמים אלף אלף למטה אלף למטה (במדבר ל"א ד'). ואמרו ז"ל (במדב"ר פכ"ב ג') דאלף למטה מכל שבט ושבט הוא למלחמה ואלף השני מכל שבט ושבט הוא לתפילה. הרי שצריכין חד כנגד חד, אחד המתפלל נגד אחד הלוחם, וזהו חידוש גדול בתורת חיוב התפילה בנדון זה.

ובענין המבול כתיב שתי פעמים מי נח (ישעי נ"ד). הרי שהמבול נקרא על שמו של נח כאילו הוא הביא אותו, עכ"פ הוא הגורם לזה. והטעם אמרו ז"ל לפי שלא התפלל על בני דורו, וזה נאמר על תפילת יחיד בדור שכולו חס, קו"ח לתפילת רבים של ישיבה שלמה דילן, שגדול כח תפילת רבים. ומשה רבינו תבע את כלל ישראל שלא התפללו בעדו שיחי' ויביא אותם לארץ ישראל, הרי שבכח תפילת רבים להועיל יותר מתקט"ו תפילות של משה רבינו שלא הועילו לו.

ובסיום השיחה אמרנו שני יסודות ואלה המה. הא' מאמרים ז"ל בב"ב דף י' דהרנני לוד אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתן. והוא משום שמסרו נפשם בעד ישראל. וכזה אני אומר על אלה שמוסרים נפשם עבור הצלתנו שאין כל העולם יכול לעמוד במחיצתם. והחיוב שיש עלינו להתפלל עליהם הוא בלי גבול, שהרי רק עבור פותח פתח לחברו אמרו ז"ל נפשו חייב לו, קו"ח למי שמוסר נפשו בעדינו החיוב עלינו בלי גבול הוא.

* קבוצת שיתות ודברי התעוררות שנאמרו ע"י מרן זצ"ל בתקופת מלחמת יום הכיפורים ונעתקו מתוך רשימות שרשמן לעצמו.

ויסוד הב' הוא שלא לפחד, שזה עיקר סכנת המלחמה, ועבור זה אמרה תורה כמה לאוין שלא לפחד במלחמה, ואמרו בסוטה (מ"ה) שתחילת גפילה ניסה, שהוא הפחד והמורא. ומצינו שכשאמר דוד לשאול המלך שאינו ירא מפני גלית הפלשתי התיך לו ללכת להלחם אתו.

ובחז"ל מצינו תביעה על יעקב במאי דכתיב וירא יעקב מאד ויצר לו. ואמרו ז"ל (ב"ר פל"ח ב') עשו לדרכו הולך ואתה שולח לו כה אמר עבדך יעקב, וכתיב מחזיק באזני כלב עובר מתעבר על ריב לא לו. הרי שאף שהולך עשו להלחם וארבע מאות איש עמו. ובחז"ל (ילקוט דיש פ' וישלח) שכל אחד מהם היה ממונה על ארבע מאות איש. נמצא שעשו הולך להלחם עם יעקב וק"ס רבוא איש עמו ואפי"ה אין לירא מהם ועדיין עשו לדרכו הולך, והמתירא ממנו דומה למחזיק באזני כלב עובר, שזה נותן לו כח לישוך.

אך תנאי למה שאינו ירא הוא כמאמר הבעל תשובה (הושע י"ד) אשור לא יושיענו (הכונה אצלנו לארצה"ב), על סוס לא נרכב (הכונה אצלנו על אורונים שלא יצילנו) ולא נאמר עוד אלהינו למעשה דינו (זהו הצבא) אשר בך ירוחם יתום, שאין לו שום משענת רק ה' לבדו יצילנו.

✱

אורח"ח 1234567

מאמר ב'

אסתר אמרה למרדכי לך כנוס את כל היהודים וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו שלשת ימים לילה ויום וגו'. (אסתר ד' ט"ז). הרי זה תענית ציבור ג' ימים לילה ויום, דוחה יו"ט (פסח ה') ואכילת מצה, וע"כ שזו עצה בדרך הטבע דאל"כ לא דחי מצות אכילת מצה, עיין פיה"מ יומא דף פ"ג.

ולעיל הבאנו דהמבול נקרא על שמו של נח הגם שמסר נפשו על מי שהיה אתו בתיבה, אבל כיון שלא התפלל על דורו נקרא על שמו. וכעת נוסיף בזה, דהגם שלא היה בדורו עשירה צדיקים, ולא היתה תפלתו מועילה, שהרי ממנו למד אברהם מדלא הגין זכותו על דורו, ולא התפלל על פחות מעשרה צדיקים בסדום, וא"כ למה נתבע נח על שלא התפלל, אלא מדלא צעק נח על אבדן דורו על כורחו שלא היה כואב לו, דהכואב, צועק מיסוריו אף שידע שצעקתו לא תועיל לו מאומה, ומשום הכי נקרא המבול על שמו, ואולם אברהם אבינו כבר צעק הרבה, אלא שאילו אפשר היה שתועיל תפלה אף על פחות מעשרה צדיקים היה מתפלל יותר, וזה למד מנח, שאין תפילה מועלת על פחות מעשרה צדיקים, וא"ש הכל.

וראיה מאיב שנידון ביסורים יסורי איוב מפני ששתק בהבה נתחכמה לו, אף שמחאתו לא היתה מועילה, וראיה מיתרו שלא מיחה אלא שברת, אבל איוב שלא ברח ולא מיחה על כרחך שלא כואב לו, נידון ביסורין, יסורי איוב, מזה כנגד מדה להראות לו שהכואב צועק אף שידע שצעקתו לא תועיל לו וכאמור, ובפרט תפילת רבים ודאי שתועיל, והחיוב גדול למאד כמש"נ.

ובאופן אחר קצת אמרנו עפ"מ שביארנו הקרא הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול (דברים ל"ב ד'). הגם דמשפטי בני אדם ג"כ צריכים שיהיו בלי עול כקושית הגר"ב באור ישראל ע"ש מה שכתב בזה, ואף שיפה כתב ע"ש, אנחנו נאמר בדרך אחרת וגם זה אמת דמשפטי בני אדם רק החוטא עצמו נשפט, ואם חייב הוא, לא משגיחים כלל באחרים אם יסבלו מחיובו, לא כן במשפטי ה' אם אחר יצטער מחיוב הנאשם, קרוב או ידך וכדומה. והאחר אינו מחויב לסבול הצער הזה, גם הנאשם ניצול, והוא תמים פעלו כי כל דרכיו משפט וגו' וככתוב (תהלים י"ט י') משפטי ה' אמת צדקו יחזיו.

נמצא דשני"ד הם בחיוב תפילה. ראשית כפשוטו שהחיוב מדיני תפילה וע"ז אמרו כל מי שאפשר לו להתפלל על חברו ולא התפלל נקרא חוטא. והב' הוא שמחויב להצטער על חברו שאפשר שצער היה מציל את חברו, ואדם מחויב לעשות הכל להציל את זולתו.

אשר ע"כ א"ש הסתירה בחז"ל, דשפיר למד א"א מנח שלא התפלל על פחות מעשרה צדיקים, שהתפילה אינה מועלת בזה, אבל זה רק מצד עצם התפילה, לא כן מצד זה שאפשר שיציל את זולתו במה שיכאב לו, ליכא כלל זה של עשרה צדיקים, ונח שלא כאב לו על דורו שפיר נקרא המבול על שמו שח"י אפשר שהיה מצילים בצערו כאמור, לא כן א"א כבר הצטער והתפלל הרבה על סדום, ואי"צ להתפלל יותר, דזה למד מנח כאמור, אשר על כן עלינו להתפלל מצד דיני וחיוכי תפילה כמו שאמרנו, ומצד דין השני להצטער ולהשתתף בצערן שה' יחון אותם כאמור.

עוד אמרנו דאחרי ג' ימי הצום – ותלבש אסתר מלכות – ואמרו ז"ל (מגילה י"ד ב') שלבשה רוח"ק קודם שנכנסה למלך, ואח"כ זמנה את המן למשתה, ולמה עשתה כן אמרו ז"ל (שם ט"ו ב') שאמרה אסתר אולי ירגיש הקב"ה ויעשה לנו נס. וברש"י הפי' ירגיש הקב"ה שאני צריכה להחניף לרשע זה ולזלזל בכבודי. ולמדתי שני דברים מדבריהם ז"ל, שיש מצבים שאפשר לאדם ללבוש מלבוש של רוח"ק, כמו שלובשים מלבוש ממש, שאי אפשר להבוס למלך אחרי ג' ימי תענית ולישא חן, במראה כזה, ומוכרח מצד חומר המצב להתגדל וללבוש רוח"ק, הא' חדא, והשנית כמה גדול כח שבירת מדה של יחיד להזמין את המן הרשע לסעודה שזוהי שבירת המדות לרש"י הנ"ל, ובכה של שבירת מדה של יחיד, להציל כלל ישראל כולו.

וכזה אמרתי בהיותנו במקלט במלחמת ששת הימים, שהיה אז מצב קשה ופגזים נפלו על הבנין, והיתה שם עגונה אחת שאמרה רבש"ע אני מוחלת לבעלי שכבר שנים הרבה שברה ונשארתי עגונה, ואני מוחלת לו כעת את הבזיון הגדול שביזה אותי ואת הצער הגדול שהיה לי כל הזמן, אף אתה אב הרחמן מחול לנו.

ואמרתי ששבירת המדות של העגונה הצילתנו יותר מתפילתם של בני הישיבה ומצעקת שמע ישראל וה' הוא האלקים מכל בני הישיבה, אף שדבר גדול עשו, אבל שבירת המדות של יחיד גדול מזה, כמו שלמדתי מהזמנת אסתר להמן וכמ"ש.

גם אמרתי מאמר ר' אמי בתענית ד"ח אין גשמים יורדים אלא בשביל בעלי אמנה שנא' וכי וא"ר אמי בא וראה כמה גדולים בעלי אמנה מחולדה ובור ומה המאמין בחולדה ובור כך, המאמין בהקב"ה עאכ"כ, הרי שבכח אמונה של אדם, נותן כביכול כח להקב"ה להיטיב עם הבריות. אשר ע"כ האמונה בהקב"ה הוא יצילנו.

אחרי החכמה

אחרי החכמה

*

מ א מ ר ג'

בשבת דף ל"א, אמר הקב"ה לא דיין לרשעים שאינן חרדין ועצבין מיום המיתה אלא שלבם בריא להן כאולם. וזה באמת דבר פלא, שהרי אם היה אדם רואה פעם ראשונה בחייו מיתת אדם, ודאי שהיה זה עושה עליו רושם עז שהיה מתהפך לבעל תשובה גמור, והרשעים שרואים בכל יום מיתת אדם אינה עושה עליהם רושם כלל.

ואמרתי שהגמ' עצמה מתרצת זאת הפליאה דאיתא שם והיינו דאמר רבה מאי דכתיב זה דרכם כסל למו יודעין הרשעים שדרכם למיתה ויש להם חלב על כסלם, שמא תאמר שכוחה היא מהן (שזהו הטעם שאין זה עושה עליהם רושם, ואז הלא היה אפשר להזכירם ולא היה המצב רע כל כך) ת"ל ואחריהם בפייהם ירצו סלה. והו' האסון שבדבר, שכיון שתמיד הוא בפייהם, לכן אינו עושה עליהם רושם כלל, והמתעסקים עם המתים יזכירו שרואים מיתת אדם תדיר, אין מיתת אדם עושה עליהם רושם כלל, הרבה פחות מסתם בני אדם, כידוע.

ומכבר אמרנו שתי ראיות לזה, הא' ממש"כ הרשב"ם בפ' בשלח דאע"ג שדבר ה' שלא ירד מן כשבת, והי' ביום הששי וגו' והי' משנה, נאמר למשה כבר ביום הראשון, אפי"ה לא הגיד לישראל עד

פירוש

שראו בעצמן בערב שבת שירד המן כפלים גם לצורך שבת, ואף שאסור לנביא להיות כובש ובואתו (סנהדרין דף פ"ט ע"ש) אפי"ה לא אמר להם מתחילת השבוע כדי שלא יחלש הרושם עליהם במשך כל השבוע וכאשר ראו פתאום ערב שבת עשה זה עליהם רושם עז. וכמש"נ.

והב', אמרנו להוכיח כן מחושים בן דן כשנאמר לו שעשו מעב מלקבור את יעקב במערת המכפלה עד שיבוא נפתלי ממצרים, אמר ועד דאתא נפתלי ממצרים יהא אבא דאבא מוטל בבזיון, נטל קולפא מחי' ארישא וקטלא, וצריך להבין האידך יתכן שבני יעקב יכלו לסבול מצב כזה ולא נחרגשו ממה שאביהם מוטל בבזיון, ורק חושים בן דן נכדו של יעקב לא יכול היה להשלים עם מצב כזה. ואמרתי לבאר על דרך זה, דבני יעקב נשאו ונתנו עם עשו, וסברו בכל רגע שינצחו אותו עד שיניח לקבור את יעקב אביהם, ומתוך כך נחרגלו מעט מעט למצב עד שאפשר היה להם לסבול מצב זה, לא כן חושים בן דן שהיה כבד שמיעה, ולא השתתף אתם בכל דבריהם, וכשראה פתאום שאבי אביו מוטל בבזיון אי אפשר היה לו לסבול מצב זה.

וזהו מצבנו שכבר נחרגלנו מיוהכ"פ עד עכשיו למצב של המלחמה הנוראה הזאת ואפשר לנו לסובלה ואין המצב עושה עלינו רושם נורא.

עוד אמרנו בזה, שמדכי לא התוכח עם אסתר כלל, רק שלח לה, אל תדמי בנפשך להמלט בית המלך מכל היהודים, כלומר, כיון שאת סבורה שאין את בכלל הסכנה אי אפשר לך להדגיש את המצב ולדון בו.

וכמו שיבאר להלן, דמשה רבנו צריך היה ללכת אל היהודים ולהשתתף במצבם ורק אז היה אפשר לו לתת עינו ולבו להיות מיצר עליהם.

גם הלא האלף חשני מכל שבט ושבט שרק התפלל עבור אנשי המלחמה היו גם הם צריכים ללכת למלחמה שאי אפשר להשתתף מרחוק כל כך, ואין תפילתם שלמה, אלא כשהם בקו המלחמה. אשר ע"כ ב"ה שאנו יושבים ולומדים במנוחה, אולם מרחוק אי אפשר להשתתף במצבם הנורא, על כן החיוב עלינו להתאמץ ולהשתתף בכל האפשר במצבם ולהתפלל עליהם, ירחם ה' ויטב להם ולנו.

מאמר ד'

מדוע לא ניכרת חתעוררות לתפילה, ישן אדם על מיטתו במנוחה כמאז ומקדם, ולא נתעורר כלל מהמצב הנורא, גם בלימוד התורה לא ניכרת התעוררות גדולה, ומדוע? ואמרתי בזה.

כתוב בתורה, אצל הגר, כשראתה מצב בנה החולה אוש, אחרי שכלה המים מן החמת שזה היה רפואתו היחידה למחלתו האנושה. ותשלך את הילד תחת אחד השיחים ותלך ותשב לה מוגד הרחק כמטחי קשת כי אמרה אל אראה במות הילד. הרי שהוקל לה כשנתרחקה ממנו קצת. וכתוב שם עוד הפעם ותשב מוגד וברש"י דכשנתרחקה מחלתו הוסיפה להתרחק, הרי שאף שאהבת אם את בנה היא גדולה למאד אפי"ה הוקל לה כשנתרחקה מראות אותו.

ובאבן עזרא כתוב דלכן שלחה יוכבד את משה בנה על שפת היאור גם כן מטעם זה כי אמרה אל אראה במות הילד. אף שידעו מי הוא משה שכשנולד נתמלא כל הבית אורה.

ובר"פ ויחי כתוב ברש"י שיעקב אמר ליוסף בנו שעל פי הדבור קבר את אמו בדרך אפרת ואפילו לבית לחם לא הוליכה, כדי שתהא לעזרה לבניה כשיגלה אותם נבחראדן והיו עוברים דרך שם יצאת רחל על קברה ובוכה ומבקשת עליהם רחמים והקב"ה משיבה, מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה כי יש שכר לפעולתך וגר' ושבנו בגים לגבולם. הרי שגם אצל נשמה קדושה כרחל לאחר פטירתה, לא תהי צעקתה נוראה כל כך כשלא תהא קבורה על אם הדרך ממש אלא בבית לחם ולא יחיו בני ישראל עוברים סמוך לקברה ממש, אע"ג שגם בית לחם קרובה היא למאד.

[אוצר החכמה]

והחכם מכל אדם אמר על שדה איש עצל עברתי ועל כרים אדם חסר לב, הרי שגם החכם מכל אדם צריך לעבור עליהם, ואחזה אנכי אשית לבי, רק אחר הראי אפשר לתת לב, וכתוב עוד הפעם ראיתי, דאחר שימת הלב צריך ראייה שני ואח"כ לקחתי מוסר, אחר כל זה צריך למד מוסר להתבונן במצבם ופחיתותם.

וגם אצל משה רבנו כתיב ויצא אל אחיו וירא בסבלותם וברש"י נתן עיניו ולבו להיות מיצר עליהם, שצריך גתנית עינים ולב להיות מיצר עליהם, ובחז"ל במדרש שם דגתן כתפו תחת משאו של כל אחד מהם, ואמר מי יתן מותי תחתיכם, דרך אחרי כל זה אפשר להרגיש בצערן כאמור.

נתברר מכמה מקומות דאי אפשר להתבונן מרחוק על כן אע"פ שנופלים בשדה המלחמה על שפת התעלה וברמת הגולן אבל כיון שזה מרחוק אין אנו מרגישים בצער הזה, הגם שבגינו היקרים הם, ולכן אני אומר לכל מי שטוען שאפשר לו לגסוע הביתה לחז"ל ולהתפלל מרחוק על אחינו היקרים, שקר אתה דובר שמרחוק אי אפשר להרגיש המצב ואי אפשר להתפלל עלינו כלל.

ואמרו חז"ל, דכל הפורש מן הצבור ואינו משתתף בצערן אינו רואה בנחמתן וכל המצער עצמו עם הצבור זוכה ורואה בנחמת צבור (תענית דף י"א), והנכון כמו שכתב הפמ"ג אנו"ח תקע"ד דגם מי שיכול להועיל בתפילה ופורש מן הצבור מלהתפלל עמהם, הוא בכלל זה.

[אוצר החכמה]

*

[אוצר החכמה]

מאמר ה'

ילקוט שמואל רמז קס"ג, ד' מלכים מה שתבע זה לא תבע זה, ואלה הם דוד, אסא, יהושפט

[אוצר החכמה]

וחזקיה'.

דוד אמר ארדוף אויבי ואשיגם ולא אשוב עד כלותם (תהלים י"ח ל"ח) אמר לו הקב"ה אני עושה כן שנאמר ויכם דוד מהנשף וגו'. הרי מפורש מדבריהם דגם „ארדוף אויבי ואשיגם“ מעשה ה' הוא. ובמקום אחד אמרו דכל מעשה אדם על דרך זה הוא, שעליו מוטל לעשות המעשה, אולם התכלית היוצאת מהמעשה אינה מעשה אדם כלל וכמו שאמר הקב"ה למשה בשציווהו לפקוד את בני לוי כל זכר מבן חדש ומעלה, ואמר משה לפני הקב"ה האיק אני נכנס לתוך אהליהם לדעת מנין יונקיהם, א"ל הקב"ה עשה אתה את שלך ואני אעשה את שלי, הלך משה ועמד על פתח האוהל והשכינה מקדמת לפניו, וב"ק יצאת מן האוהל ואומרת כך וכך תינוקות יש באוהל זה. וזהו מה שנאמר ויפקד אותם משה על פי ה'. אסא אמר אני ארדוף ואתה עושה, א"ל הקב"ה אני אעשה כן. הרי מפורש שאף שהקב"ה הוא שהורגם, מ"מ היה צריך לרדוף שהוא מעשה אדם בדומה להליכת משה עד האהל כאמור.

[אוצר החכמה]

עמד יהושפט ואמר, אני אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף אלא הריני אומר שירה ואתה עושה, א"ל הקב"ה אני עושה כן וכו'. והבונה בזה, שיהושפט היה יכול לכל הפתות להקיף את המצב הנורא ולראות את ישועת ה' ולומר שירה.

עמד חזקיה' ואמר, אני אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף ולא לומר שירה אלא הריני ישן על מיטתי ואתה עושה, א"ל הקב"ה אני עושה כן. וזה מצבנו במלחמת יוה"כ"פ שאין אנחנו יכולים אף להקיף את המצב הנורא השורד אצלנו אלא רק לבטוח בה' שהוא יעשה לנו את ישועתו.

ועלינו החיוב במאמר הבעל תשובה (הושע י"ד) אשוד לא יושיענו (הכונה אצלנו שאי אפשר לסמוך על ארה"ב) על סוס לא נרכב, והכונה שאי אפשר לסמוך על אירונים וכדו'. ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו (היינו שלא נסמוך על הצבא) אשר בך ירוחם יתום שאין לו על מי לסמוך רק על ה' לבדו, וזהו ממש כדברי חזקיה' וכמו שנתבאר, ועלינו להתפלל כתפילת חזקיה' מלכים ב' קפיטל י"ט.

ואל תאמרו כי כבר התפללתם, שהרי משה רבנו התפלל תקט"ו תפילות ולולא שהקב"ה אמר לו

אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה היה מתפלל יותר (ואולי היה מועיל). וגם תבע מכלל ישראל למה לא התפללו בעדו, הרי שבכת תפילת רבים להועיל יותר מתקט"ו תפילות של משה רבנו.

✱

אוצר החכמה

מאמר ו'

כתיב השמעני את קולך. ומו"ר בספרו למד מזה דהצרה היא האמצעי שעל ידה יתפללו לד', שהקב"ה מתאוה ומצפה לתפילתו. וזהו השמעני את קולך שיכירו שרק הוא לבדו יכול להושיע ואין זולתו מי שיכול להושיע. והוא מה שהקשו חז"ל (שם"ר פכ"א ה') למה עשה להם הקב"ה כך? (שיהיו מוקפים מג' רוחות, הים סוגר והשונא רודף והחיות מן המדבר), הרי אין הצרה התכלית. ותרצו שהיה הקב"ה מתאוה לתפילתו ומבקש לשמוע את קולם שנאמר יונתי בחגי הסלע השמעני את קולך וכו'. וזה אנו צריכים לדעת במצבנו הנורא, ואז תהיה תפילתנו באופן אחר לגמרי. והוא מה שהקשו חז"ל, מפני מה היו האמהות עקרות, הלא כל הנשים יולדות בריות, ותרצו משום שהקב"ה מתאוה לתפילתו.

וזהו מה דכתיב אנכי – המעלך מארץ מצרים, היינו שתכיר שרק אני יכול להושיע כמו שראית בארץ מצרים, הרחב פיק, היינו תבקש ממני, וכבר נתמלא בזה התכלית, וממילא ואמלאהו. וזה מה שאמר הקב"ה למשה רבנו מה תצעק אלי, הלא כבר צעקו בני ישראל וכבר נתמלא התכלית, דבר אל בני ישראל ויסעו.

ואף שכבר נשלם התכלית שאחזו מעשה אבותיהם בידיהם וצעקו אל ה', מ"מ גם החושך נשאר אצלם, וכמו שנתבאר אצלנו כמה פעמים שהאור והחושך משמשים אצל האדם בערבובייה, שהרי תיכף אמרו אל משה המבלי אין קברים במצרים לקחתנו למות במדבר, ואפי"ה, כיון שצעקו אל ה' ושמע את קולם נתמלא התכלית ונצל. וזה חידוש היוצא ממש"נ.

וכן היה במלחמת עמלק כמו דתנן בר"ה דף כ"ט והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וגו', וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה אלא לומר לך כל זמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתגברים ואם לאו היו נופלים. והרי כל זה היה ביזם אחד, הרי שאור וחושך משמשים בערבובייה, אבל כיון ששמע ה' את קולם הרי נשלם התכלית ונצחו במלחמה, וזהו כח של תפילת רבים.

הכואב את כאב הכלל

מבואר בחז"ל (סנהדרין צח) שאחד מהתנאים של המשיח הוא שיהיה בעל יסורים, אם בין עניים מנוגעים בפתחה של רומי, אם בעל יסורים כרבינו הקדוש, או כדניאל בגוב האריות. ולכאורה, מדוע צריך המשיח כל כך להתייסר, ולהתגורר דוקא בין עמוסי צער ויסורים? אלא, אין לך מוכשר להיות גואל ישראל אלא מי שמתייסר עם הכלל וכואב את כאבם, ואין מרגיש את זולתו אלא מי שמתייסר בעצמו.